

SPRAWOZDANIE

STANISŁAW CIEŚLAK SJ, Uniwersytet Ignatianum
<https://orcid.org/0000-0002-9079-4793>
scieslak@jezuici.pl

SPOTKANIE KSIĘŻY PROFESORÓW I WYKŁADOWCÓW HISTORII KOŚCIOŁA

Wrocław, 8-10 IV 2026 r.

Sekcja Historii Kościoła przy Konferencji Episkopatu Polski kontynuuje zapoczątkowaną w 1964 roku tradycję corocznych zjazdów naukowych odbywających się w czwartek i piątek po Świątach Wielkanocy. Przewodniczącym Sekcji od 2004 roku jest bp prof. dr hab. Jan Kopiec, w latach 2012-2023 biskup ordynariusz diecezji gliwickiej. W Konferencji Episkopatu Polski kierował on pracami Zespołu ds. Kontaktów z Episkopatem Niemiec. Z kolei od 2018 roku funkcję sekretarza Sekcji Historii Kościoła pełni ks. dr hab. Tomasz Moskał, prof. KUL, który kieruje Instytutem Nauk Teologicznych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Gospodarzem tegorocznego spotkania historyków była Archidiecezja Wrocławska – ustanowiona diecezją w 1000 roku bullą papieża Sylwestra II jako sufragania metropolii gnieźnieńskiej. Tematyka referatów i dyskusji koncentrowała się na postaci kard. Bolesława Kominka (1903-1974), jednej z kluczowych postaci Kościoła katolickiego w Polsce, zaangażowanej 60 lat temu w wymianę korespondencji między Episkopatami Polski i Niemiec.

Do stolicy Dolnego Śląska przybyło blisko 50 księży profesorów oraz wykładowców historii Kościoła, reprezentujących polskie i zagraniczne ośrodki akademickie, a także diecezjalne i zakonne seminaria duchowne. Niestety, z ważnych powodów w spotkaniu nie mógł uczestniczyć ks. dr hab. Tomasz Moskał, prof. KUL. Uczestnicy zostali zakwaterowani i obradowali w Hotelu im. św. Jana Pawła II przy ul. św. Idziego 2. Obiekt ten usytuowany jest w bezpośrednim sąsiedztwie archikatedry św. Jana Chrzciciela (uchodzi za pierwszą w pełni gotycką świątynię na

ziemiach polskich) na wrocławskim Ostrowie Tumskim – miejscu o bogatej historii, które niegdyś było wyspą położoną wśród odnóg Odry.

W środę po południu, 8 kwietnia, odbyła się rejestracja uczestników, po której można było zwiedzić Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu. Ta założona w 1898 roku placówka, obok cennych zabytków starożytnych i gotyckich (głównie z czasów piastowskiego Śląska), prezentuje obecnie wystawę poświęconą kard. Bolesławowi Kominkowi.

Obrady profesorów i wykładowców historii Kościoła rozpoczęły się w czwartek, 9 kwietnia, o godz. 8:50, tuż po wspólnym śniadaniu. Otworzył je bp prof. dr hab. Jan Kopiec, który po powitaniu zebranych wspominał o listach od nieobecnych uczestników oraz przypominał, że wydarzenie odbywa się w cieniu niedawnych lub obecnie obchodzonych rocznic: 1000-lecia koronacji Bolesława Chrobrego na króla Polski, 950-lecia Diecezji Płockiej, jednej z najstarszych w Polsce, a także 60. rocznicy wymiany orędzi między biskupami polskimi i niemieckimi, która stanowi kamień milowy w pojednaniu polsko-niemieckim po II wojnie światowej. Centralne obchody tego wydarzenia odbyły się w listopadzie 2025 roku we Wrocławiu.

18 listopada 1965 roku, w końcowej fazie Soboru Watykańskiego II, polscy biskupi wystosowali orędzie do swoich niemieckich współbraci. Dokument ten zyskał światową sławę dzięki zawartym w nim słowom o wzajemnym pojednaniu. Podpisało go 34 polskich biskupów, w tym kard. Stefan Wyszyński oraz biskup Karol Wojtyła, jednak głównym inicjatorem i autorem tekstu był arcybiskup wrocławski Bolesław Kominek. List, wręczony stronie niemieckiej podczas obrad soborowych, zawierał znamienne słowa: „W tym jak najbardziej chrześcijańskim, ale i bardzo ludzkim duchu wyciągamy do Was, siedzących tu, na ławach kończącego się Soboru, nasze ręce oraz udzielamy wybaczenia i prosimy o nie”.

Obradom I sesji przedpołudniowej w czwartek, 9 kwietnia, na którą złożyły się cztery referaty, przewodniczył ks. prof. dr hab. Mieczysław Kogut (PWT we Wrocław).

Wykład otwierający konferencję wygłosił ks. dr Tobiasz Matkowski (PWT we Wrocławiu). Swoje wystąpienie zatytułował: *Od Administracji Apostolskiej do Archidiecezji Wrocławskiej – kard. Kominek wobec reorganizacji struktur kościelnych na Ziemiach Zachodnich*. Z dokumentów z okresu powojennego wynika, że początkowo polskie władze komunistyczne nie utrudniały kształtowania się struktur Ko-

ścioła katolickiego na tym obszarze. Na uwagę zasługuje fakt, iż Polacy wysiedleni z przedwojennych terenów wschodnich Rzeczypospolitej, przybywając na Ziemię Zachodnie, w pierwszej kolejności dopytywali o obecność kościoła i kapłana. Stanisław Piaskowski (1901-1963) – pełnomocnik Rządu RP na okręg Dolnego Śląska (marzec 1945 – maj 1946), a następnie wojewoda wrocławski (1946-1949) – prosił władze kościelne o „więcej kapłanów, ale dobrych kapłanów”.

Drugi wykład w sesji przedpołudniowej wygłosił ks. mgr lic. Natan Korsak-Kędzierski (PWT we Wrocławiu). Prelegent przedstawił referat pt. *Kardynał Kominek jako pasterz Kościoła w realiach państwa komunistycznego – między roztropnością a odwagą*. Zaczął od przypomnienia, że kard. Kominek w latach 1945-1951 pełnił funkcję administratora apostolskiego w Opolu, a w latach 1956-1974 był kolejno delegatem Prymasa Polski, administratorem apostolskim i wreszcie – od 1972 roku – pełnoprawnym arcybiskupem metropolitą wrocławskim. Zasadnicza część prelekcji ks. Korsaka-Kędzierskiego została poświęcona problematyce formowania struktur Kościoła na terenie Opolszczyzny i Dolnego Śląska w okresie powojennym. Wykazał, że aktywność kard. Kominka wykraczała poza kwestie materialne – takie jak odzyskanie i renowacja majątku kościelnego – obejmując również szeroko pojętą opiekę duszpasterską nad zróżnicowaną społecznością katolicką: zarówno nowo przybyłymi na Ziemię Zachodnie, jak i ludnością autochtoniczną. Mimo braku przychylności, inwigilacji i represji ze strony władz komunistycznych oraz niechęci części duchownych ulegających ówczesnej ideologii, kard. Kominek nie porzucił powierzonych mu zadań. Przeciwnie – w obliczu ogromnych przeciwności stał się on głównym organizatorem życia religijnego i społecznego na obszarach objętych jego jurysdykcją. W trudnych czasach komunizmu zapisał się w historii jako roztrotny pasterz, dbający o Kościół, wiernych i duchowieństwo we wszystkich wymiarach życia.

Po przerwie na kawę kontynuowano obrady. W II sesji przedpołudniowej obradom przewodniczył ks. prof. dr hab. Mieczysław Kogut (PWT we Wrocławiu). Jako pierwszy zabrał głos ks. mgr lic. Rafał Michaelis, który zaprezentował referat zatytułowany *Kardynał Bolesław Kominek jako architekt pojednania polsko-niemieckiego. Znaczenie orędzia z 1965 roku w kontekście reakcji ówczesnych władz*. Prelegent skonstatował, że kard. Kominek jawi się jako dalekowzroczny architekt pojednania polsko-niemieckiego, który dostrzegł konieczność przeła-

mania powojennej izolacji Polski. W latach 60. XX wieku relacje te pozostawały zakładnikiem komunistycznej propagandy, budującej strach przed niemieckim rewizjonizmem. Hierarcha rozumiał, że bez uregulowania stosunków z zachodnim sąsiadem Polska pozostanie trwale uzależniona od ZSRR. Kluczowym narzędziem zmiany stało się Orędzie biskupów polskich z 1965 roku, którego był głównym autorem. Dokument ten w nowatorski sposób łączył bolesną prawdę historyczną z chrześcijańskim gestem wybaczenia. Najśłynniejsza fraza listu – „przebaczymy i prosimy o przebaczenie” – przeniosła spór polsko-niemiecki z płaszczyzny politycznej na etyczną. Choć Episkopat Niemiec odpowiedział z dużą powściągliwością, inicjatywa ta otworzyła nową erę w dialogu europejskim. Władze PRL zareagowały na Orędzie brutalną kampanią, oskarżając hierarchów o zdradę narodową. I sekretarz PZPR Władysław Gomułka (1905-1982) wykorzystał brak jasnej deklaracji Niemców w sprawie granic, by uderzyć w autorytet Kościoła. Mimo represji, główny sygnatariusz listu niezłomnie bronił idei pojednania w swoich wystąpieniach. Wykazał, że dążenie do zgody z sąsiadem jest w istocie realizacją polskiej racji stanu. Z perspektywy czasu to właśnie wizja kard. Kominka, a nie konfrontacyjna polityka PZPR, stała się fundamentem pojednania i zjednoczenia Europy.

Czwarty, a zarazem ostatni wykład tego dnia wygłosił ks. dr Michał Mraczek (PWT we Wrocławiu), rektor Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu. Temat jego wystąpienia brzmiał: *Orędzie biskupów polskich z 1965 roku – 60 lat później. Dziedzictwo, aktualność i wyzwania pojednania w XXI wieku*. Przemawiający stwierdził, że dokument z 1965 roku był jednym z wielu listów wydanych przez ówczesny Episkopat Polski w ramach zaproszeń na obchody Millennium Chrztu Polski. List do biskupów niemieckich, napisany w ich ojczystym języku, kończył się słowami, które uznano za jedno z najodważniejszych i najbardziej chrześcijańskich świadectw w historii. Orędzie to można określić jako duchową syntezę chrześcijaństwa, wykraczającą daleko poza granice doraźnej polityki. Choć sam dokument był aktem czysto teologicznym i moralnym, jego późniejsza interpretacja oraz konsekwencje niejednokrotnie wpadały w sidła politycznych sporów. Ks. Mraczek zaprezentował treść wynikającą z orędzia w kontekście obecnego stanu relacji polsko-niemieckich i współczesnego wpływu listu na kształtowanie tych relacji. Wspomniał też

o trwających współcześnie badaniach socjologicznych na ten temat, których wyniki będą znane w drugiej połowie 2026 roku.

W dyskusji bp prof. Jan Kopiec odniósł się do wystąpienia ks. dr. Michała Mraczka i podzielił się osobistymi wspomnieniami o kard. Komin-ku. Przywołując homilie, których był słuchaczem, podkreślił, że hierarcha regularnie nawiązywał do słynnego orędzia biskupów polskich do niemieckich z 1965 roku, konsekwentnie broniąc zawartej w nim idei pojednania.

Następnie uczestnicy zebrania udali się do pobliskiej archikatedry pw. św. Jana Chrzciciela, gdzie o godz. 11:30 odprawiona została uroczysta Msza święta. Liturgii przewodniczył abp Józef Kupny, Metropolita Wrocławski i Zastępca Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, natomiast homilię wygłosił bp Jan Kopiec.

Po zakończeniu Mszy św. uczestnicy udali się na wspólny obiad do Hotelu im. św. Jana Pawła II, w którym wziął udział również metropolita wrocławski abp Józef Kupny, który wręczył wszystkim okolicznościową, dwutomową publikację pt. *Oto ja, pošlij mnie. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin i 20. rocznicy święceń biskupich abp. Józefa Kupnego*, red. ks. T. Kowalski, ks. M. Mraczek i ks. S. Stasiak (Wrocław 2026).

Kolejnym punktem programu była wizyta historyków w rotundzie *Panoramy Racławickiej*, gdzie goście mogli podziwiać słynne płótno Jana Styki i Wojciecha Kossaka. Ten monumentalny obraz, powstały w latach 1893-1894, stanowił główną atrakcję Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie w 1894 roku. Zwycięstwo wojsk polskich pod wodzą gen. Tadeusza Kościuszki nad siłami rosyjskimi gen. Aleksandra Tormasowa było jednym z kluczowych momentów insurekcji kościuszkowskiej. Po powojennej renowacji obraz jest udostępniony zwiedzającym we Wrocławiu dopiero od 14 czerwca 1985 roku.

Dalej uczestnicy spotkania zwiedzili Muzeum Narodowe – jedną z najważniejszych instytucji kulturalnych Wrocławia i Dolnego Śląska. Bogate, często unikatowe zbiory placówki obejmują przede wszystkim malarstwo i rzeźbę, ze szczególnym uwzględnieniem sztuki śląskiej. W muzealnych salach podziwiać można płótna sławnych twórców, takich jak: Erhard Altdorfer (*Przypowieść o Łazarzu i sceny z Historii Hioba*), Agnolo Bronzino (*Madonna z Dzieciątkiem i św. Janem*), Pieter Brueghel mł. (*Zimowy pejzaż z łyzwiarzami i pułapką na ptaki*), Marcello Bacciarelli (*Stefan Czarniecki w Bitwie pod Warką*),

Bernardo Bellotto Canaletto (*Wjazd Jerzego Ossolińskiego do Rzymu w roku 1633*), Lucas Cranach starszy (*Ewa*), Lucas van Leyden (*Sceny z życia św. Marii Magdaleny*), Leonardo di Francesco di Lazzaro Malatesta (*Madonna z Dzieciątkiem i szczygłem*), Cosimo Rosselli (*Adoracja Dzieciątka*), Bartholomeus Spranger (*Chrzest Chrystusa w Jordanie*), David Teniers starszy (*Pokłon Trzech Króli*), Adriaen van der Werff, (*Złożenie Chrystusa do grobu*), Michael Willmann (*Orfeusz grający na harfie*), Francisco de Zurbarán (*Chrystus przy kolumnie*).

Ostatnim punktem programu tego dnia było nawiedzenie archikatedry św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu. Historyków Kościoła powitał i po archikatedrze oprowadził proboszcz, ks. kanonik Paweł Cembrowicz. Podziwiając dzisiejsze piękno świątyni, trudno uwierzyć, że podczas osiemnastodniowego oblężenia *Festung Breslau* przez Armię Czerwoną uległa ona zniszczeniu w 70%. Uwagę w prezbiterium zwraca manierystyczny ołtarz biskupa Andreasa Jerina z 1591 roku, uroczyscie przywrócony do katedry w grudniu 2019 roku. Historycy zwiedzili także podziemia archikatedry, w których spoczywają biskupi wrocławscy, w tym najstarsi ordynariusze z czasów romańskich (m.in. Hieronim, Jan, Piotr i Heimo).

Drugi dzień obrad, w piątek 10 kwietnia, rozpoczął się o godz. 8:00 Mszą św. w archikatedrze św. Jana Chrzciciela. Eucharystii przewodniczył i homilię wygłosił bp prof. dr hab. Jan Kopiec. Obrady zainaugurowano o godz. 10:00, po wspólnym śniadaniu. III sesji przedpołudniowej przewodniczył ks. dr Albert Warso (KUL). W pierwszym referacie pt. *Bp Bolesław Kominek jako administrator w Opolu*, bp prof. dr hab. Jan Kopiec skoncentrował się na interesującym dokumencie przybliżającym postać pierwszego rządcy Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego. Na wstępie referent przywołał zapisy z „Pro memoria” prymasa Stefana Wyszyńskiego, który pod datą 6 sierpnia 1952 roku zanotował: „Ksiądz infułat Kominek, udający się z rekolekcjami do Lasek, wstąpił do mnie na chwilę. Pokazałem mu anonimowy elaborat, rozsyłany po Polsce przeciwko działalności kościelnej ks. Kominka jako administratora opolskiego. Dotąd, rzecz znamienna, pismo to nie było znane oskarżonemu. Proszę o udzielenie mi wyjaśnień na piśmie” (S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 1: 1948-1952, Warszawa 2017, s. 303). Prymas już nie powrócił do tego wątku. Podczas prac w Archiwum Diecezjalnym w Opolu bp Jan Kopiec natknął się na ten tekst, łącznie z odpowiedzią przesłaną prymasowi przez

ks. Kominka i nawet opublikował te teksty pt. *Ks. Bolesław Kominek o swoim opolskim okresie*, w: Słowo nieskowane (?). Księga Jubileuszowa dla ks. Jana Kruciny, A. Nowicki, J. Tyrawa (red.), Wrocław 1998, s. 523-534. Mówca zauważył, że – niestety – ten tekst nie został odnotowany choćby w przypisie w edycji „Pro memoria” z 2017 roku.

W dalszej kolejności bp Kopiec dokonał analizy memoriału w sprawie stosunków w diecezji opolskiej, zwłaszcza za rządów ks. Bolesława Kominka. Dokument sygnowany inicjałami „ks. T. J” nosi datę 20 czerwca 1952 roku z notatką, że tekst niniejszy otrzymali: Kancelaria cywilna Prezydenta Rzeczypospolitej, Minister Antoni Bida oraz Ks. Prymas Stefan Wyszyński. Tekst nasycony istnym jadem i nieprzejednaną niechęcią nie tylko do samego ks. B. Kominka, ale w ogóle do Śląska. Oba analizowane teksty stanowią ilustrację bolesnego sposobu traktowania Kościoła w ówczesnej sytuacji. Szczególnie zjadliwie autor anonimu ocenia księży-autochtonów, czyli przynależnych przed 1945 roku do archidiecezji wrocławskiej, ale też diecezji katowickiej. Autor nie oszczędza *nominatim* (?) zasłużonych kapłanów w gronie kurialistów i w Seminarium Duchownym, utworzonym przez ks. Kominka w 1949 r. Bardziej charakterystyczna dla postawy i oceny ks. Kominka jest jego odpowiedź, przesłana Ks. Prymasowi, datowana 19 sierpnia 1952 roku. Oskarżony anonimowo nie wymienia nazwiska adwersarza, ale bez ogródek rozpoznał go: „Nasamprzód występuje anonimowo jako X. T. J., ale litery nie są autentyczne. Otóż na pierwszy rzut oka rozpoznałem jego osobę. Jest to kapłan pracujący od półtora roku na terenie Śląska Opolskiego. Wasza Ekscelencja zna go również, bo nie raz do Waszej Ekscelencji zaglądał. Siedział opuściwszy jedną z diecezji na Wschodzie, przeszło pięć lat w pewnym wielkim mieście Polski centralnej, czekając «aż się zmieni», Obecnie dobija się, zdaje się jakiegoś stanowiska kościelnego na Zachodzie i widzi we mnie główną przeszkodę na tej drodze”. Należy dodać, że ten rozpoznany kapłan nie był księdzem-patriotą, ale reprezentował kierunek polityczny, forsowany przez czynniki rządowe. Ks. Kominek wyłuskał trzy główne, stawiane mu zarzuty: „a) że przeszkadzam obecnym (tzn. po styczniu 1951 r., czyli po usunięciu ks. Kominka z Opola) czynnikom kościelnym na Śląsku Opolskim, b) że zawsze byłem i jestem Niemcem, c) że popierałem i popieram «ślazakostwo» czyli dzielnicowość”. Odpowiada na te zarzuty merytorycznie, wykazując brak faktów i zmyślanie interpretacji. Tekst ten stanowić może wzór wspaniałej syntezy dziejów

Kościół katolicki nie tylko na Śląsku Opolskim, ale w ogóle na Ziemiach Zachodnich bezpośrednio po wojnie. Ks. Kominek błędnie rozpoznał, że autorem paszkwilu był ks. Kazimierz Gumol (1907-1992), kapłan archidiecezji lwowskiej, od 1950 r. do przejścia na emeryturę w 1975 roku wykładowca homiletyki i teologii pastoralnej w Wyższym Seminarium Duchownym Śląska Opolskiego.

Drugi referat pt. *Formacja kapłańska w czasach kard. Kominka – seminarium duchowne jako przestrzeń odbudowy Kościoła na Ziemiach Zachodnich* zaprezentował ks. prof. dr hab. Mieczysław Kogut (PWT we Wrocławiu). Najpierw przypominał, że czasy komunizmu były szczególnie bolesnym doświadczeniem dla Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku. Rządzący starali się ograniczać działalność Kościoła we wszystkich sferach życia społecznego, pozbawiając wiernych swobód obywatelskich wbrew obowiązującemu prawu. Te niezwykle trudne czasy wymagały od duchowieństwa nieszablonowego podejścia do decyzji władz, co było niezbędne do sprawnego zarządzania instytucjami kościelnymi. W tym kontekście biskupi oraz profesorowie dbali o zachowanie wysokiego poziomu intelektualnego i teologicznego alumnów. W pierwszej części wystąpienia Autor referatu zaakcentował rolę wikariusza kapitulnego, ks. Kazimierza Lagosa (1888-1961), w organizacji zajęć oraz formacji teologicznej i duchowej kleryków. Dążył on do ukształtowania wizerunku kapłana-społecznika, który, poza posługą duszpasterską, pełniłby funkcję animatora życia społecznego w parafiach archidiecezji wrocławskiej. W drugim okresie powojennym, po przełomie października 1956 roku, nowy ordynariusz, ks. abp Bolesław Kominek, przedstawił nową wizję formacji wrocławskiego duchowieństwa. Dążąc do podniesienia poziomu naukowego przyszłych kapłanów, zabiegał o pozyskanie dla Wrocławia wybitnych teologów. Realizacją dążeń hierarchy do stworzenia świetnie wykształconego kleru było powołanie we Wrocławiu Papieskiego Wydziału Teologicznego. Uczelnia, powołana do życia 22 lutego 1968 roku, stała się kontynuatorką tradycji Wydziału Teologii Katolickiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Po przerwie na kawę, w IV sesji przedpołudniowej, ks. dr Łukasza Świerniak (PWT we Wrocławiu) wygłosił referat pt. *Eklezjologia kard. Kominka – wizja Kościoła w spotkaniu z antykościelną propagandą w Polsce*. Autor zaznaczył na początku, że w polskiej historii wiara katolicka i tożsamość narodowa są ze sobą nierozzerwalnie związane.

W okresach braku własnej państwowości (rozbiory, okupacje), Kościół katolicki przejmował funkcje agend państwowych, dbając o oświatę, kulturę i pomoc społeczną. Postać kard. Bolesława Kominka została przedstawiona jako kontynuacja tej misji w skrajnie trudnych warunkach XX wieku. Referent zaznaczył, że kluczem do zrozumienia późniejszej działalności kard. Kominka są jego śląskie korzenie, wychowanie w Prusach, udział w III Powstaniu Śląskim oraz studia zagraniczne. Po 1945 roku eklezjologia kard. Kominka była dynamiczną odpowiedzią na propagandę PRL. Ks. Świerniak wyróżnił cztery filary tej wizji: 1. Pojednanie jako metoda (Orędzie z 1965 roku): Kominek był głównym autorem słynnego listu do biskupów niemieckich („Przebaczamy i prosimy o przebaczenie”). Był to akt odwagi, który wytrącał władzy komunistycznej z rąk argument o „niemieckim zagrożeniu”, na którym budowano propagandę lęku. 2. Recepcja Soboru Watykańskiego II: Jako zwolennik soborowej odnowy, dążył on do modelu Kościoła jako „wspólnoty” (Ciała Mistycznego), a nie tylko hierarchicznej instytucji. Przeciwwstawiał to próbom zepchnięcia religii do sfery prywatnej. 3. Podmiotowość świeckich: W świadomym laikacie widział siłę zdolną przetrwać represje. Promował ideę „Kościoła domowego”, która miała uodpornić wiernych na próby skłócania ich z duchowieństwem przez aparat bezpieczeństwa. 4. Polska racja stanu na Ziemiach Zachodnich: Kominek wierzył, że Kościół legitymizuje polskość tzw. Ziem Odzyskanych w sposób moralny i historyczny. Jego obecność we Wrocławiu była dowodem na stabilność granic na Odrze i Nysie. Mówca zakończył swoje wystąpienie analizą kazania z 1962 roku, w którym kard. Kominek podkreślał niezłomną jedność między biskupami, kapłanami a ludem. Według niego, w obliczu systemowego kłamstwa Kościół pozostawał jedyną „ostoją prawdy”, zdolną odróżnić rzeczywistość od propagandy. Jego eklezjologia nie była jedynie teorią, lecz praktycznym narzędziem obrony Polaków przed duchową i narodową degradacją.

Po referacie ks. Łukasza Świerniaka głos zabrał ks. Grzegorz Sikorski FDP, który poinformował zebranych o rozpoczęciu procesu beatyfikacyjnego ks. biskupa Bronisława Dąbrowskiego (1917-1997) – orionisty, biskupa pomocniczego warszawskiego w latach 1962-1993 oraz sekretarza generalnego Konferencji Episkopatu Polski w latach 1969-1993. Zaapelował o wskazanie i udostępnienie materiałów archiwalnych, które mogłyby wzbogacić dokumentację toczącego się procesu.

Na zakończenie zjazdu przemówił bp prof. dr hab. Jan Kopiec, podsumowując obrady. Podziękował organizatorom za profesjonalne przygotowanie wydarzenia i zachęcił zebranych do opracowywania haseł do kolejnego tomu *Słownika polskich teologów katolickich*. Podkreślił, że publikacja ta, powstająca pod redakcją ks. prof. Józefa Mandziuka, ma ogromne znaczenie dla dokumentowania dziejów Kościoła katolickiego w Polsce.

Jeszcze przed obiadem uczestnicy spotkania odwiedzili Archiwum Archidiecezjalne przy pl. Katedralnym 5a. O jego burzliwej historii oraz unikatowych zbiorach barwnie opowiedział zgromadzonym tamtejszy archiwista, ks. dr Adam Kaźmierski.

W trakcie zjazdu wspominano zmarłych historyków Kościoła, w tym ks. prof. Jana Związka (1937–2020), który został upamiętniony monografią autorstwa ks. dr. Kamila Kęsika i ks. dr. Michała Widery pt. *Ks. Jan Związek. Życie i dzieło* (Opole 2026). Okazją do jej napisania stały się 5. rocznica śmierci tego wybitnego historyka Kościoła oraz 100. rocznica erygowania diecezji częstochowskiej, której dziejom poświęcił większość swojej pracy naukowej.

Słowa podziękowania za zorganizowanie i sprawny przebieg spotkania we Wrocławiu należą się ks. dr. Tobiaszowi Matkowskiemu, ks. prof. dr. hab. Mieczysławowi Kogutowi oraz ks. dr. hab. Norbertowi Jerzakowi, prof. PWT. Gospodarzem zjazdu w 2027 roku będzie Kodeń, ważny ośrodek pielgrzymkowy, znany z obecności cudownego wizerunku Matki Bożej Kodeńskiej.

KS. STANISŁAW CIEŚLAK SJ, prof. Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie. Ogłosił drukiem ponad 290 publikacji: monografie autorskie, artykuły naukowe, hasła leksykograficzne, recenzje, sprawozdania, artykuły popularnonaukowe. Współredaktor kilku prac zbiorowych. Główne obszary badawcze: nowożytna historia Kościoła; naukowo-wychowawcza oraz kulturalno-społeczna działalność Towarzystwa Jezusowego w Polsce; biografistyka.